

การศึกษาวิเคราะห์ธรรมชาติของอำนาจในปรัชญาเต๋า

A Critical Study of the Nature of Power in Taoism

ภาศินี โกมลมิศร์

Pasinee Komolmisr

มหาวิทยาลัยบูรพา

Burapha University

Corresponding Author Email: chapasinee@gmail.com

Received: June 1, 2020; **Revised:** June 17, 2020; **Accepted:** June 30, 2020

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาธรรมชาติของอำนาจในปรัชญาเต๋า และเพื่อวิเคราะห์อำนาจกับการปกครองในปรัชญาเต๋า โดยเป็นการวิจัยเชิงเอกสาร จากการศึกษาพบว่า สิ่งที่มีพลังอำนาจมากที่สุดคือเต๋า เนื่องจากเต๋าถือเป็นแหล่งกำเนิดของทุกสรรพสิ่ง เกิดขึ้นจากกระบวนการสัมพัทธ์กันระหว่างหยินและหยาง พลังอำนาจแห่งเต๋านั้น มีอยู่แบบอิงอาศัยกันและกัน แปรเปลี่ยนเป็น 2 ลักษณะคือ (1) แปรเปลี่ยนในลักษณะเคลื่อนไหวเป็นวงกลม และ (1) แปรเปลี่ยนในลักษณะภาวะตรงกันข้าม ภายใต้กฎเกณฑ์แห่งพลังอำนาจของเต๋า มนุษย์ซึ่งถือกำเนิดมาจากเต๋า จึงมีสภาวะที่แท้จริงคือ มีทั้งดีและชั่วติดตัวมาตั้งแต่เกิด หากมนุษย์ประพฤติตนไปในทิศทางที่เป็นภาวะตรงกันข้ามกับเต๋า ซึ่งเกิดจากความเห็นแก่ตัวและความโลภครอบงำ จะนำไปสู่หายนะ

เมื่อวิเคราะห์อำนาจกับการปกครองในปรัชญาเต๋า พบว่า ผู้ปกครองที่ใช้อำนาจในการปกครองบ้านเมืองด้วยความพอดี จึงจะถือว่าเป็นผู้ปกครองที่ดี โดยอาศัยหลักของการไม่กระทำ (อู่เหว่ย) คือ ไม่กระทำการใดๆ ที่จะเป็นการเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับราษฎรมากเกินไป ผู้ปกครองต้องตระหนักว่า อำนาจในการปกครองที่แท้จริงอยู่ที่ราษฎรซึ่งเป็นผู้ได้ปกครอง เพราะราษฎรสามารถยึดเอาอำนาจกลับคืนมาจากผู้ปกครองได้ นอกจากนี้ ในการปกครองนั้น ผู้ปกครองควรหลีกเลี่ยงการทำสงครามเพราะการทำสงครามถือเป็นความรุนแรงและก่อให้เกิด

ความสูญเสียในทัศนะของเต๋า ในด้านการจัดการศึกษา ผู้ปกครองควรเน้นให้ราษฎรได้รับความรู้ ฝายเต๋ามากกว่าความรู้ฝายโลก เพราะความรู้ฝายโลกนั้นมีแนวโน้มที่จะทำให้เกิดการเอารัดเอาเปรียบกัน

คำสำคัญ: ธรรมชาติ, อำนาจ, ปรัชญาเต๋า

Abstract

This article entitled to study the nature of power in Taoism and to critically study the power and ruling in Taoism. This is a qualitative research done by studying academic documents. In the research, it was found that in the study of the nature of power in Taoism, it was found that the most powerful thing is Taoism because Taoism is by nature the origin of all things relatively arising out of Yin and Yang; such power of Taoism conditionally exists, it always changes into two aspects: 1) it changes in the form of circulating thing and 2) it changes in the opposite way. Under the mentioned law of Taoism, a human being who is born out of Taoism naturally comes to be of good and bad characteristics, if a human being behaves in the opposite way of Taoism whose nature is overwhelmed by selfishness and greed, he may create harmful actions.

As far as the analysis of the power and ruling in Taoism is concerned, it was found that the ruler who moderately rules the country through the principle of non-action (Wu-Wei) can be regarded as the good ruler; the aforesaid principle basically means non-action, disturbing people in exaggerating ways; such a ruler should realize that the true power belongs to general people who are under his ruling because they can take their power back from the ruler. Moreover, in ruling, the ruler should avoid initiating war because it is dangerous giving rise to a great deal of damage in viewpoint of Taoism. When it comes to educational management, the ruler should inculcate people with more knowledge based on Taoism than worldly knowledge because such worldly knowledge is prone to bring about exploitation over one another.

Keyword: Nature, Power, Taoism

บทนำ

ธรรมชาติของอำนาจโดยทั่วไปมีลักษณะเป็นความสามารถที่จะทำให้เกิดสิ่งใดสิ่งหนึ่งตามที่ต้องการหรือเป็นอิทธิพลที่ครอบงำและบีบบังคับให้สิ่งต่างๆ ยอมเปลี่ยนแปลงตนเองไปในทิศทางที่พึงพอใจและไม่พอใจ ธรรมชาติของอำนาจนั้นมีทั้งแบบที่ปรากฏให้เห็นชัดเจนและแบบที่ไม่ปรากฏชัดเจนแต่แฝงอยู่ในทุกแห่ง ในส่วนที่ปรากฏชัดเจนนั้นหมายถึงอำนาจที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อใช้ควบคุมสิ่งต่างๆ ในการกำหนดทิศทางหรือเป้าหมายตามที่ต้องการ อย่างเช่น การใช้อำนาจในทางกฎหมาย การใช้อำนาจของผู้บังคับบัญชา เป็นต้น ส่วนอำนาจอีกรูปแบบหนึ่งนั้นหมายถึงอำนาจที่มีอยู่ในธรรมชาติหรืออำนาจเหนือธรรมชาติ อย่างเช่น พลังอำนาจของน้ำ ดิน ไฟและลมที่มีการเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางต่างๆ หรือพลังอำนาจในการสร้างโลกของพระเจ้าตามความเชื่อของศาสนาประเภทเทวนิยม เป็นต้น

ธรรมชาติของอำนาจในทุกูปแบบนี้ล้วนมีอิทธิพลต่อทุกสรรพสิ่งที่เกิดขึ้น ดำรงอยู่และสิ้นสลายไป การมองธรรมชาติของอำนาจว่าเป็นความสามารถในการกำหนดกฎเกณฑ์และบีบบังคับสิ่งต่างๆ ให้เป็นไปตามที่ต้องการ โดยไม่สนใจผลที่ตามมาจากการใช้อำนาจในลักษณะนั้นว่าจะเกิดความพึงพอใจหรือไม่พอใจ อาจส่งผลให้เกิดการต่อต้านอย่างรุนแรง เช่น การขัดคำสั่งหรือไม่ปฏิบัติตาม ซึ่งอาจส่งผลกระทบที่รุนแรงมากยิ่งขึ้นในภายหลัง ดังนั้น การมองธรรมชาติของอำนาจควรเป็นไปในแบบทวิลักษณะคือ มีทั้งอำนาจเชิงแข็งที่เป็นแรงบีบบังคับและอำนาจเชิงอ่อนที่เป็นแรงสนับสนุน ธรรมชาติของอำนาจในลักษณะนี้มีปรากฏให้เห็นในปรัชญาเต๋า

ปรัชญาเต๋ากล่าวถึงกำเนิดขึ้นจากปราชญ์ชาวจีนที่มีนามว่าเหลาจื๊อ แนวคิดหลักๆ ของเขาปรากฏอยู่ในคัมภีร์เต๋าเต๋อจิง ซึ่งมีการกล่าวถึงสิ่งสมมุติที่เรียกว่าเต๋าในฐานะความจริงสูงสุดที่เป็นบ่อเกิดและที่มาของสรรพสิ่ง การกล่าวเช่นนี้นำไปสู่ความเข้าใจที่ว่า ความหลากหลายที่ปรากฏอยู่ในทุกสรรพสิ่งล้วนมาจากต้นกำเนิดเดียวกัน เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นเอกภาพและความมีอำนาจในการสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ของสิ่งสมมุติที่เรียกว่าเต๋า ซึ่งการศึกษาเต๋าในความหมายดังกล่าวนี้อยู่ในขอบเขตของอภิปรัชญา “เต๋านั้นคือความว่างว่าง แต่คุณประโยชน์ของเต๋ามีรู้สิ้นสุด ข้าพเจ้ามีรู้ว่าเต๋ากำเนิดจากแห่งใด คล้ายกับดำรงอยู่ก่อนธรรมชาติ” (พจนานุกรมจีน, 2556)

หากเต๋าคือความจริงสูงสุดที่มีพลังอำนาจในการสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ จริง เพราะเหตุใดเต๋าก็เป็นเพียงชื่อเรียกที่สมมุติขึ้น เป็นสิ่งที่อยู่นอกเหนือการอธิบายด้วยภาษาและอยู่นอกประสาทสัมผัสทั้งปวง ความไม่ชัดเจนในแหล่งกำเนิดหรือที่มาของเต๋าดังกล่าวนั้น อาจส่งผลให้เต๋ากลายเป็นเพียงความว่างเปล่าที่ไร้ตัวตนหรืออาจเป็นสิ่งที่ไม่มีอยู่จริง

“...สรรพสิ่งมากมายล้วนกำเนิดขึ้น และดำเนินไปตามวิถี ข้าพเจ้าได้คอยเฝ้ามองสรรพสิ่ง กลับไปสู่ต้นกำเนิดเดิม...” (พจนา จันทรสันติ, 2556) จากข้อความดังกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นถึงพลังอำนาจของเต๋าในการเป็นผู้ให้กำเนิดแต่ไม่ได้ครอบครองสิ่งนั้น เพราะเมื่อเต๋าให้กำเนิดทุกสรรพสิ่งแล้วก็จะทำหน้าที่เพียงแค่เฝ้ามองสิ่งเหล่านั้นให้ดำเนินต่อไปเรื่อยๆ จนถึงที่สุดคือการกลับสู่รากฐานเดิมที่ให้กำเนิด หากเชื่อว่าเต๋าคือความจริงสูงสุดที่มีพลังอำนาจในการสร้างสรรค์ ในเมื่อที่เต๋าเป็นผู้ให้กำเนิดแล้วทำไมจึงไม่ครอบครองหรือกำหนดทิศทางให้สิ่งนั้นหรือแท้ที่จริงแล้วการที่ไม่ได้ครอบครองสิ่งนั้นอาจแสดงให้เห็นถึงความไม่มีพลังอำนาจของเต๋า

แต่เมื่อรัฐต้องใช้อำนาจในการปกครอง รัฐมีหน้าที่สร้างกฎเกณฑ์ต่างๆ ขึ้นเพื่อจัดสรรผลประโยชน์ของผู้คนในรัฐนั้น รัฐเป็นผู้กำหนดว่าสิ่งใดคือความถูกต้อง ความยุติธรรม รวมถึงการจัดระบบการศึกษา แต่ในทัศนะของปรัชญาเต๋า บทบาทของรัฐมิใช่เป็นการกำหนดกฎเกณฑ์ต่างๆ มากมาย แต่มีหน้าที่ละกฎเกณฑ์หลายประการที่รัฐสร้างขึ้นมาใช้ปฏิบัติกับประชาชน (สุวรรณ สภาอนันท์, 2548)

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น นำไปสู่การศึกษาวิเคราะห์ธรรมชาติของอำนาจในปรัชญาเต๋า ว่าธรรมชาติของอำนาจนั้น มีอยู่อย่างไร รวมถึงวิเคราะห์เต๋ากับการใช้อำนาจในการปกครองว่ามีความสัมพันธ์กันหรือไม่ อย่างไร บทความนี้จะเขียนเพื่อศึกษาธรรมชาติของอำนาจในปรัชญาเต๋า และเพื่อวิเคราะห์อำนาจกับการปกครองในปรัชญาเต๋า

แนวคิดเรื่องธรรมชาติของอำนาจในปรัชญาเต๋า

ในคัมภีร์เต๋าเต๋อจิง ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่สำคัญของปรัชญาเต๋า มีการกล่าวถึง “เต๋า” ในฐานะที่เป็นบ่อเกิดหรือที่มาของสรรพสิ่ง กล่าวคือ

“เต๋าทืออธิบายได้มิใช่เต๋านั่นเอง

ชื่อที่ตั้งให้กันได้มิใช่ชื่ออันสูงส่ง

เต๋านั้นมีอาจอธิบายและมีอาจตั้งชื่อ

บ่อเกิดนั้นสุดแสนลึกลับ

ความลึกลับสุดแสนนั้น

คือประตูที่เปิดไปสู่ความรู้แจ้งแห่งสรรพชีวิต” (พจนา จันทรสันติ, 2556)

ในคัมภีร์เต๋าเต๋อจิงบทที่ ๑ เต๋านั่นเองสูงส่งนี้ เป็นการกล่าวถึงสิ่งที่มีอาจตั้งชื่อได้ แต่มีความจำเป็นที่ต้องเรียกว่า “เต๋า” เพื่อเป็นแนวทางในการทำความเข้าใจ เต๋าเป็นบ่อเกิดแห่งฟ้าและดิน ถือเป็นมารดาของทุกสรรพสิ่ง การกล่าวเช่นนี้นำไปสู่ความคิดที่ว่า ความหลากหลายของสรรพสิ่งล้วนมาจากแหล่งกำเนิดเดียวกัน แสดงให้เห็นถึงความมีเอกภาพของจักรวาล ซึ่ง

มนุษย์สามารถรู้เอกภาพนั้นได้ แต่ภาษาของมนุษย์ยังมีขอบเขตที่จำกัด มนุษย์จึงต้องดำรงตนในความไร้สภาวะ เตาในความหมายนี้ คือ เตาในฐานะความจริงสูงสุดของสรรพสิ่ง

หากเรายอมรับว่าเตาคือที่มาของทุกสรรพสิ่ง การกลับคืนสู่รากฐานเดิม ก็คือการกลับสู่สภาวะแห่งเตา จากข้อความข้างต้นมีการอธิบายโดยยกตัวอย่างพืชพันธุ์ที่เจริญเติบโต แตกกิ่งใบมากมายแต่ท้ายที่สุดก็ต้องกลับสู่รากฐานเดิมคือการย่อยสลายไปในพื้นดินที่ให้กำเนิด การกลับคืนสู่รากฐานเดิมถือเป็นกฎเกณฑ์อันไม่แปรเปลี่ยน ที่มนุษย์ควรทำความเข้าใจ หากไม่ทราบถึงกฎเกณฑ์ดังกล่าวแล้ว มนุษย์ย่อมพบกับความเสื่อมสลาย

“กลับไปสู่ธรรมชาติเดิมของตน

ย่อมค้นพบกฎเกณฑ์อันไม่แปรเปลี่ยน

เมื่อทราบกฎเกณฑ์อันไม่แปรเปลี่ยน

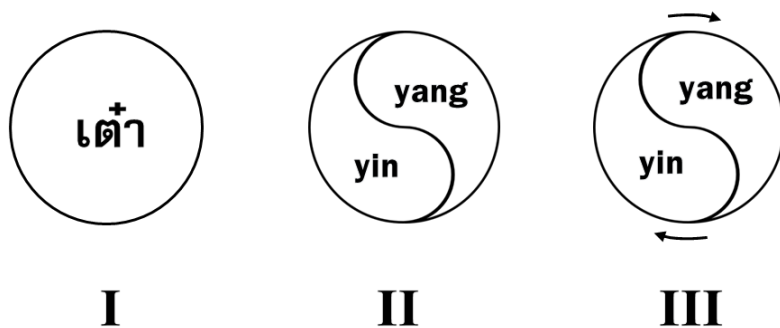
จึงเรียกได้ว่าเป็นผู้รู้แจ้ง” (พจนานุกรมสันติ, 2556)

จากข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงสิ่งที่มนุษย์พึงประพฤติปฏิบัติ การรู้แจ้งแห่งกฎเกณฑ์อันไม่แปรเปลี่ยนนี้ ส่งผลให้มนุษย์สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความกลมกลืนกับเตา ซึ่งถือว่าเป็นรากฐานเดิมที่ให้กำเนิดทุกสรรพสิ่ง นอกจากนี้ กฎเกณฑ์แห่งเตาถือเป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่อย่างแท้จริง เพราะเตามีอยู่ก่อนฟ้าและดิน เป็นอยู่ชั่วนิรันดร์ เป็นบ่อเกิดของสรรพสิ่ง คงอยู่และเป็นไปด้วยตนเอง ไม่ตกอยู่ภายใต้กฎอะไร ซึ่งต่างจากฟ้า ดินและปราชญ์ เพราะปราชญ์หรือคนต้องอยู่ภายใต้กฎของแผ่นดิน แผ่นดินก็อยู่ภายใต้กฎของฟ้า และฟ้าก็ต้องอยู่ภายใต้กฎของเตา จะเห็นได้ว่าทุกสรรพสิ่งล้วนตกอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์แห่งเตา เพราะเตาคือความจริงสูงสุด คือความยิ่งใหญ่อย่างแท้จริง เป็นต้นกำเนิดของทุกสิ่งทุกอย่าง การปรากฏตัวขึ้นของสิ่งต่างๆ เกิดจากกระบวนการสัมพันธ์กันระหว่างสองลักษณะแห่งเตาที่เรียกว่าหยินและหยาง โดยมีข้อพิจารณาดังนี้

1. แนวคิดเรื่องหยินและหยาง ปรัชญาจีนมีหลายกระแสและทุกกระแสจะยอมรับแนวคิดเรื่องพลังที่ผลักดันให้เกิดความสมดุลในจักรวาลที่เรียกว่า “หยินและหยาง” (สมภาร พรหมทา, 2546) หยิน-หยาง เป็นสภาวะธรรมชาติที่มีอยู่คู่กันเสมอ เป็นมูลธาตุแห่งพลังก่อให้เกิดสิ่งต่างๆ ขึ้น หยินเป็นพลังลบ สงบนิ่ง แสดงออกในรูปต่างๆ เช่น ดวงจันทร์ ความมืด ความหนาว ความชื้น ความอ่อนแอ ความอ่อนโยนและเพศหญิง เป็นต้น ส่วนหยางเป็นพลังบวก เคลื่อนไหวไม่หยุดนิ่ง แสดงออกในรูปต่างๆ เช่น ดวงอาทิตย์ ความสว่าง ความร้อน ความอบอุ่น ความแข็ง ความแข็งแรง ความมั่นคงและเพศชาย เป็นต้น อาจกล่าวได้ว่า ทุกสรรพสิ่งในจักรวาลสามารถจำแนกได้เป็นขั้วที่ตรงกันข้ามกัน ซึ่งทั้งสองขั้วนี้มีความสำคัญเท่าๆ กันและจำเป็นต้องมีอยู่คู่กัน เพื่อเป็นพลังผลักดันให้จักรวาลดำเนินไป ความสัมพันธ์ของหยินและหยางมีกล่าวไว้ในคัมภีร์เต๋าต่อจิงดังนี้

“เต้าให้กำเนิดแก่หนึ่ง จากหนึ่งเป็นสอง จากสองเป็นสาม จากสามเป็นสรรพสิ่งในจักรวาล จักรวาลที่ถูกสร้างสรรค์ ประกอบด้วย “หยิง” อยู่ด้านหน้า “อิน” อยู่ด้านหลัง สิ่งหนึ่งขาวสิ่งหนึ่งดำ สิ่งหนึ่งบวกสิ่งหนึ่งลบ ทั้งสองสิ่งผสมผสานกัน จนกลมเกลียวเป็นหนึ่งเดียว” (พจนา จันทรสันติ, 2556)

หยินและหยางโดยลำพังแล้ว ไม่อาจแสดงตัวให้เห็นได้ ดังนั้น จึงต้องอาศัยความสัมพันธ์อันเป็นเอกภาพระหว่างพลังทั้งสองที่จะช่วยให้เต้าปรากฏให้เห็นได้ เป็นกระบวนการอันต่อเนื่องระหว่างพลังทั้งสองในการแปรเปลี่ยนไปสู่อีกสิ่งหนึ่งอย่างมีความกลมกลืนกัน โปรดดูภาพและคำอธิบายการทำงานระหว่างหยินและหยางดังนี้

ภาพที่ 1 การทำงานระหว่างหยินและหยาง (ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ชฎาเสน, 2545)

I ในระยะแรกนี้ไม่มีการทำให้เกิดหรือผลิต ดังนั้น เต้าจึงเป็นโดยยังไม่ทำอาการกิริยาผลิตสิ่งใดๆ ขึ้นมา ตอนนี้เต้าจึงเป็นความว่าง เป็นโลภุตรสภาวะ เป็นสิ่งสมบูรณ์

II ในขั้นนี้ เส้นโค้งที่ลากจากด้านบนของวงกลมเป็นตัว S ลงมาสู่เส้นวงกลมด้านล่าง เป็นการแยกให้เห็นความแตกต่างระหว่าง หยิน (เพศหญิง) และหยาง (เพศชาย)

III ในระยะที่สาม เกิดการสัมผัสขึ้นระหว่างพลังหยิน-หยาง ผลจากการสัมผัสนี้ สรรพสิ่งทั้งปวงก็เกิดตามมา ทั้งหยินและหยางเป็นลักษณะแห่งเต้าที่สำแดงให้ปรากฏเห็นและเป็นพลังที่คู่กัน เป็นสองลักษณะของสิ่งเดียวกัน ที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอและเป็นต้นเหตุแห่งการเคลื่อนไหวและการกระทำแห่งสรรพสิ่งทั้งปวง (ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ชฎาเสน, 2545)

ภาพที่ 2 สัญลักษณ์หยินหยาง

หากเรามองภาพรวมของสัญลักษณ์หยินหยาง จะปรากฏเป็นภาพวงกลมหนึ่งวงที่มีเส้นโค้งเป็นตัว S ลากจากด้านบนของวงกลม ลงมาสู่เส้นด้านล่าง เป็นการแยกให้เห็นระหว่างด้านที่เป็นสีดำ (หยิน) และสีขาว (หยาง) ภายในครึ่งดำของวงกลมมีจุดสีขาวปรากฏอยู่แสดงให้เห็นว่ามีเมล็ดพันธุ์ของหยางอยู่ในหยินและเป็นเช่นนั้นทางกลับกัน แม้ว่าจะมีการแบ่งเป็นสองชั่วที่แสดงให้เห็นถึงความสุดโต่ง แต่พลังทั้งสองนี้มีได้เป็นปฏิปักษ์ต่อกัน กลับส่งเสริมกันและกันอย่างมีเอกภาพและดุลยภาพ

แนวคิดเรื่องหยินและหยางนี้มีนัยสำคัญตรงที่หากเราเชื่อแนวคิดนี้ สิ่งที่ต้องยอมรับต่อไปคือ ภายในจักรวาลนี้ไม่มีอะไรที่ต้องสนับสนุนให้งอกงาม ในขณะเดียวกันก็ไม่มีอะไรเลวทรามที่ต้องพยายามหาทางขจัดทิ้ง จักรวาลมีแต่สิ่งที่มีความหมายเป็นกลางในทางจริยธรรม ไม่มีอะไรดี ไม่มีอะไรชั่ว แม้หยินจะดูเป็นสิ่งหม่นหมองหรือเป็นความมัวเมา หยินก็ไม่ใช่สิ่งเลวส่วน หยางนั้นแม้จะมีลักษณะเป็นความสะอาด สว่าง แต่หยางก็ไม่ได้หมายความว่า是一件ดี สิ่งเหล่านี้คือธรรมชาติ เป็นธรรมชาติที่ดำรงอยู่และจะดำรงอยู่เช่นนี้ต่อไปอีกนานเท่านาน ซึ่งธรรมชาติของมนุษย์ก็ได้รับการอธิบายในรูปหยินและหยางเช่นกัน เรามีความโลภ ความโกรธ ความหลง ในขณะเดียวกัน เราก็มีจิตใจเมตตา เสียสละและมีปัญญา นี่คือการสองชั่วของความจริงชั่วแรกได้แก่ กิเลส (หยิน) ชั่วที่สองคือ คุณธรรม (หยาง) (สมภาร พรหมทา, 2546)

จะเห็นได้ว่าการอธิบายเรื่องหยินและหยางนั้น เป็นความพยายามที่จะอธิบายว่าทุกสิ่งทุกอย่างที่ถือกำเนิดขึ้นมานั้น ต่างก็มีสองลักษณะภายในตัวเอง ทุกสรรพสิ่งจึงมีความสัมพันธ์กับภาวะตรงกันข้ามของมันด้วยเสมอ เมื่อสิ่งหนึ่งเกิดขึ้นย่อมต้องมีสิ่งที่ตรงข้ามกับมันเกิดขึ้นด้วย ถึงแม้ว่าหยินและหยางจะเป็นสภาวะที่ตรงกันข้าม แต่ทั้งสองสภาวะนั้น ต่างก็มีลักษณะที่ส่งเสริมซึ่งกันและกัน เป็นสองลักษณะในสิ่งเดียวกัน เป็นต้นเหตุของการเปลี่ยนแปลงและการเคลื่อนไหวในทุกสรรพสิ่ง และเพื่อให้ทุกสิ่งสามารถดำเนินไปได้อย่างเป็นปกติ จำเป็นต้องทำให้เกิดดุลยภาพระหว่างหยินและ หยางให้ได้ ซึ่งประเด็นที่จะพิจารณาต่อจากนี้ ยังคงมีความเกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องหยินและหยางซึ่งเป็นสภาวะที่ตรงกันข้ามกัน

2. ธรรมชาติของอำนาจกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ สิ่งสมมุติที่เรียกว่า “เต๋า” ถือเป็นเอกนิยม (monism) ซึ่งหมายถึงทัศนะที่ถือว่า สิ่งเป็นจริงที่เป็นพื้นฐานของสิ่งทั้งปวงนั้นมีเพียงหนึ่ง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2532) ดังข้อความที่ปรากฏในคัมภีร์เต๋าเต๋อจิงกล่าวคือ

“ในอดีตกาลสิ่งเหล่านี้ได้รวมกันเป็นหนึ่งเดียว

จากความเป็นหนึ่งเดียวฟ้าก็กระจ่างแจ้ง

จากความเป็นหนึ่งเดียวพื้นดินก็มั่นคง

จากความเป็นหนึ่งเดียวดวงจิตก็ศักดิ์สิทธิ์

จากความเป็นหนึ่งเดียวแหล่งน้ำก็เปี่ยมล้น” (พจนา จันทรสันติ, 2556)

ความเป็นหนึ่งเดียวที่ว่านี้หมายถึง “เต๋า” เต๋าจึงเป็นสิ่งที่มืพลังอำนาจมากที่สุด โดยคำว่าเต๋านี้เป็นคำบ่งลักษณะและสภาวะ ซึ่งบ่งบอกถึงต้นกำเนิดและกระบวนการดำเนินไปของทุกสรรพสิ่งซึ่งมีลักษณะวนกลับคืนสู่รากฐานเดิม

พลังอำนาจแห่งเต๋า อยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ โดยเริ่มต้นจากลักษณะอาการของเต๋าที่แปรเปลี่ยนออกไปจนกลายเป็นสรรพสิ่งและเกิดเป็นปรากฏการณ์ต่างๆ ในธรรมชาติขึ้น อาจแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะคือ

(1) แปรเปลี่ยนในลักษณะเคลื่อนไหวเป็นวงกลม ในทัศนะปรัชญาเต๋า มองทุกสรรพสิ่งว่าเมื่อถือกำเนิดขึ้นมาจะมีการพัฒนาไปอย่างต่อเนื่องตามธรรมชาติ ท้ายที่สุดก็จะย้อนกลับมาสู่ต้นกำเนิดเดิม จะเห็นได้ว่าทิศทางการเคลื่อนที่ของทุกสรรพสิ่งจะมีอยู่ 2 ทิศทางคือ ทิศทางที่ทุกสรรพสิ่งแปรเปลี่ยนออกจากเต๋าไปและทิศทางที่ทุกสรรพสิ่งแปรเปลี่ยนกลับคืนมาสู่เต๋า ซึ่งมีลักษณะการเคลื่อนไหวเป็นวงกลม ลักษณะการแปรเปลี่ยนแบบนี้ อาจนำไปสู่แนวคิดที่ว่าจะต้องมีสิ่งสร้างกับสิ่งที่ถูกสร้าง ซึ่งในกรณีของเต๋าน่าจะเป็นการแปรเปลี่ยนของสิ่งสร้างแบบ becoming คือ การเปลี่ยนจากภาวะหนึ่งไปสู่อีกภาวะหนึ่ง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2532) ซึ่งจะทำให้สิ่งสร้างและสิ่งที่ถูกสร้างสามารถย้อนกลับกลายมาเป็นสิ่งเดียวกันได้เหมือนเดิม อาจกล่าวได้ว่าเต๋าดำรงอยู่ในทุกสรรพสิ่ง ซึ่งในแต่ละสิ่งจะมีความเป็นเต๋ายุ่ด้วยและสามารถกลับมาเป็นเต๋าได้อีก

“เต๋ายังยิ่งใหญ่ันไหลบ่าท่วมทันไปทุกแห่งหน

เหมือนกับสายน้ำอาจไหลไปทางซ้ายหรือทางขวา

สรรพสิ่งอุบัติขึ้นจากเต๋า

จึงไม่มีสิ่งใดอาจฝืนเต๋าได้” (พจนา จันทรสันติ, 2556)

จะเห็นได้ว่าการกระจายความเป็นตัวตนของเต๋าในขณะที่แปรเปลี่ยนไปเป็นสรรพสิ่งต่างๆ ซึ่งมีลักษณะของการแปรเปลี่ยนออกไปและแปรเปลี่ยนกลับเข้ามาสู่เต๋านั้น ส่งผลต่อแนวคิดที่ว่าไม่มีการเกิดขึ้นหรือการสิ้นสุดอย่างแท้จริง มีเพียงแค่การแปรเปลี่ยนหรือแปรสภาพไปมาเท่านั้น มนุษย์เองก็เป็นส่วนหนึ่งในสรรพสิ่งที่อุบัติขึ้นจากเต๋า เมื่อรู้ถึงทิศทางการแปรเปลี่ยนไปมานี้แล้ว ก็ควรจะดำเนินชีวิตให้มีความกลมกลืนกับเต๋า ปล่อยวางตนเองให้กลับคืนสู่เต๋าซึ่งเป็นต้นกำเนิดด้วยความสงบ อย่าได้เกรงกลัวต่อการแปรเปลี่ยนเพื่อกลับสู่สภาวะเดิม

(2) แปรเปลี่ยนในลักษณะภาวะตรงกันข้าม จากแนวคิดเรื่องหยินและหยาง ซึ่งเป็นสภาวะพื้นฐานที่มีลักษณะตรงกันข้ามกัน มาทำปฏิกิริยาต่อกัน จนทำให้เกิดการเคลื่อนไหวและเกิดเป็นสิ่งต่างๆ ขึ้น ดังนั้น ทุกสรรพสิ่งที่เกิดขึ้นจึงมีความสัมพันธ์กับภาวะตรงกันข้ามเสมอ ซึ่งกระบวนการดังกล่าวนี้้อาจนำไปสู่แนวคิดที่ว่า เมื่อมีสิ่งหนึ่งเกิดขึ้นย่อมต้องมีสิ่งที่เป็นภาวะตรงกันข้ามเกิดขึ้นด้วยเสมอ

“เมื่อคนในโลกรู้จักความสวดย่ำสวดย
ความน่าเกลียดก็อุบัติขึ้น
เมื่อคนในโลกรู้จักความดีว่าดี
ความชั่วก็อุบัติขึ้น” (พจนานันท์ จันทรสันติ, 2556)

จะเห็นได้ว่า ภาวะตรงกันข้ามนั้นเกิดขึ้นจากการเปรียบเทียบสิ่งต่างๆ หรือแม้กระทั่งการกำหนดกฎเกณฑ์ให้กับสิ่งหนึ่ง ก็เท่ากับเป็นการกำหนดภาวะตรงกันข้ามไปโดยปริยาย ด้วยเหตุนี้ภาวะตรงกันข้ามจึงต้องอิงอาศัยซึ่งกันและกันในการอุบัติขึ้น อย่างเช่น ในสังคม ก. กำหนดความสูงสำหรับสตรีซึ่งถือว่า “งาม” ไว้ที่ ๑.๖๐ ซม. สตรีที่สูงไม่ถึงเกณฑ์ดังกล่าวย่อมถูกถือว่า “เตี้ย” และ “ไม่งาม” โดยปริยาย (สุวรรณา สถาอานันท์, 2548) การกำหนดกฎเกณฑ์เช่นนี้เป็นการให้คุณค่ากับสิ่งต่างๆ โดยมนุษย์ ซึ่งโดยปกติแล้วภาวะตรงกันข้ามนี้อาจเป็นภาวะที่ขัดแย้งกัน เพราะมนุษย์มักจะให้ค่าแก่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจนมองข้ามคุณค่าหรือประโยชน์ของอีกฝ่ายเสมอ แต่ข้อความที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์เต๋าเตือนใจพยายามชี้ให้เห็นว่าภาวะตรงกันข้ามนั้นมีได้มีความขัดแย้งกัน แต่มีลักษณะอิงอาศัยซึ่งกันและกันมากกว่า

3. ธรรมชาติที่แท้จริงของมนุษย์ ในคัมภีร์เต๋าเตือนใจ มีการกล่าวถึง ธรรมชาติที่แท้จริงของมนุษย์ ซึ่งปรากฏข้อความอยู่ในบทที่ 19 ธรรมชาติดั้งเดิมของมนุษย์ ดังนี้

“...ราษฎรต้องการพึ่งพาใน
การเป็นตัวของตัวเองอย่างง่าย ๆ
สอดคล้องกับธรรมชาติดั้งเดิม
เพื่อขจัดความเห็นแก่ตัว
เพื่อตัดรากเหง้าแห่งความโลภ” (พจนานันท์ จันทรสันติ, 2556)

จากข้อความดังกล่าว ในทัศนะของปรัชญาเต๋า ให้ความสำคัญกับการประพฤติปฏิบัติตนของคนในสังคม ทั้งผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครอง เพื่อให้สอดคล้องกับธรรมชาติดั้งเดิมของมนุษย์ ซึ่งอาจวิเคราะห์ได้ว่า ถึงแม้ว่ามนุษย์จะมีทั้งความเห็นแก่ตัวและความโลภ แต่ถ้ามนุษย์สามารถจัดสิ่งเหล่านี้ได้ มนุษย์จะเข้าใกล้ธรรมชาติดั้งเดิมของตัวเอง ซึ่งถือกำเนิดมาจากเต๋า มนุษย์จึงมีสภาวะที่แท้จริงคือ มีทั้งดีและชั่วติดตัวมาตั้งแต่เกิด นอกจากนี้ การเป็นหนึ่งเดียวกับเต๋า ถือเป็นจุดมุ่งหมายของชีวิตที่ควรยึดถือ ดังข้อความที่ปรากฏอยู่ในบทที่ ๒๓ เข้าร่วมกับเต๋า ดังนี้

“การพูดมากนั้นขัดกับธรรมชาติ
แม้แต่พายุจัดยังพัดไม่ถึงเข้า
แม้แต่พายุฝนยังตกไม่ถึงวัน
ใครเล่าทำให้เกิดสิ่งเหล่านี้

คือธรรมชาติ” (พจนา จันทรสันติ, 2556)

จากข้อความนี้ เป็นการแสดงให้เห็นถึงกฎของธรรมชาติอย่างหนึ่ง ที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ไม่มีอะไรที่ดำรงอยู่ตลอดไป ทุกสิ่งทุกอย่างย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามทิศทางที่ควรจะเป็น สำหรับมนุษย์ ถ้าประพฤติปฏิบัติตนโดยดำเนินชีวิตตามทางแห่งเต๋า ก็จะได้เป็นหนึ่งเดียวกับเต๋า ซึ่งถือเป็นจุดมุ่งหมายที่มนุษย์ควรปฏิบัติตาม ถ้าดำเนินตามทางแห่งคุณความดีก็จะได้ร่วมกับคุณความดี จากจุดนี้อาจตั้งข้อสังเกตได้อย่างหนึ่งว่า เต๋ากับความดี อาจเป็นสิ่งเดียวกันหรือมีใช้สิ่งเดียวกัน ในแง่มุมนี้ อาจวิเคราะห์ต่อไปได้ว่า เต๋าก็เป็นเป้าหมายที่มนุษย์ควรยึดถือ ส่วนวิธีการอาจใช้การทำคุณความดี ซึ่งการวิเคราะห์เช่นนี้นำไปสู่คำถามในเชิงจริยศาสตร์ได้

ในทัศนะของปรัชญาเต๋า นอกจากมนุษย์จะต้องรู้จักตนเองแล้ว มนุษย์จำเป็นต้องรู้จักพอด้วย หากมนุษย์ต้องการจะดำรงชีวิตอยู่ได้ยาวนาน ดังข้อความนี้

“ชื่อเสียงกับตัวเอง อย่างไหนน่าหวงแหนมากกว่ากัน ตัวเองกับทรัพย์สินสมบัติ อย่างไหนมีค่ามากกว่ากัน รักษาชีวิตไว้ได้แต่สูญเสียทุกสิ่ง รักษาทุกสิ่งไว้ได้แต่สิ้นชีวิต อย่างไหนน่าเศร้าและเจ็บปวดมากกว่ากัน” (พจนา จันทรสันติ, 2556)

ดังนั้น สิ่งที่มนุษย์ควรทำก็คือ การดำเนินชีวิตตามวิถีแห่งเต๋า เพราะเต๋าคือต้นกำเนิดแห่งจักรวาล ซึ่งถือว่าเป็นมารดาแห่งสรรพสิ่ง จากต้นกำเนิดนี้ทำให้มนุษย์รู้ถึงสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นรอบตัว หากรู้สิ่งเหล่านั้นแล้วยังสามารถรักษาด้านกำเนิดไว้ได้ ตลอดชีวิตของผู้ที่ปฏิบัติ เช่นนั้นจะอยู่รอดปลอดภัย เปรียบเหมือนเป็นการปิดประตูแห่งตน หากมนุษย์สามารถปิดกั้นช่องว่างแห่งตนได้ จะไม่ต้องพบกับความยุ่งยาก แต่ถ้าเปิดช่องว่างแห่งตน มัวแต่่วนวายกับกิจการงานต่างๆ บุคคลผู้นั้นก็ต้องพบกับความยุ่งยากไปตลอดชีวิต ดังที่ปรากฏอยู่ในบทที่ 52 ปิดประตูแห่งตน ดังนี้

“มีต้นกำเนิดแห่งจักรวาล

อันอาจถือได้ว่าเป็นมารดาแห่งสรรพสิ่ง

จากต้นกำเนิดนี้เราก็อาจรู้สิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้น

เมื่อรู้สิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นก็สามารถสงวนรักษาด้านกำเนิดไว้ได้

ดังนั้นตลอดชีวิตของผู้ที่ปฏิบัติเยี่ยงนี้

ย่อมรอดพ้นจากภัยทั้งปวง” (พจนา จันทรสันติ, 2556)

สรุป ธรรมชาติของอำนาจในเชิงอภิปรัชญาตามทัศนะของปรัชญาเต๋า ความเป็นจริงของสิ่งทั้งหลายคือสิ่งสมมุติที่เรียกว่า "เต๋า" เต๋าคือความจริงสูงสุด เป็นต้นกำเนิดของทุกสรรพสิ่ง ในแง่มุมนี้อาจกล่าวได้ว่าเต๋าคือสิ่งที่มีพลังอำนาจมากที่สุด ยิ่งใหญ่ที่สุด นอกจากนี้สิ่งที่ปรากฏต่อการรับรู้ของเรา ล้วนเกิดขึ้นจากกระบวนการสัมพัทธ์กันระหว่างหยินและหยางซึ่ง

เป็นสองลักษณะแห่งเต๋า เป็นการเน้นย้ำให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่ของเต๋า เพราะการดำรงอยู่ของสิ่งต่างๆ ล้วนเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงไป ภายใต้กฎเกณฑ์แห่งเต๋า มนุษย์ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติที่ถือกำเนิดมาจากเต๋า จึงมีสภาวะที่แท้จริงคือ มีทั้งดีและชั่วติดตัวมา ดังนั้นมนุษย์ควรดำเนินชีวิตให้มีความสอดคล้องและกลมกลืนกับเต๋าให้มากที่สุด

วิเคราะห์อำนาจกับการปกครองในปรัชญาเต๋า

การกล่าวถึงประเด็นเรื่องการกระทำ-ไม่กระทำ ซึ่งเป็นแนวคิดด้านการปกครองที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์เต๋าเต๋อจิง ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่สำคัญในปรัชญาเต๋า กล่าวคือ คัมภีร์เต๋าเต๋อจิง มีการอธิบายโน้ตทัศน์หลักในเรื่องของการไม่กระทำ (อู่เหว่ย) นักวิชาการจีนศึกษาได้ถกเถียงกันมากกว่าแนวคิดเรื่องการไม่กระทำในคัมภีร์เต๋าเต๋อจิง หมายถึงอะไรกันแน่ ส่วนใหญ่ลงความเห็นว่าร่วมกันว่าได้หมายถึงการอยู่เฉยโดยไม่ทำอะไร แต่หมายถึงการกระทำที่เอื้อต่อกระบวนการวิถิแห่งธรรมชาติ และการไม่กระทำสิ่งที่ขัดกับกระบวนการวิถินั้น (สุวรรณ สภาอานันท์, 2548) ซึ่งสุวรรณ สภาอานันท์ ได้ทดลองใช้กระบวนการวิศึกษาอีกรูปแบบหนึ่งในการนำเสนอข้อมูล คือ ใช้โน้ตทัศน์คู่ จึงเป็นที่มาของแนวคิดเรื่องการกระทำ (action) – การไม่กระทำ (non-action) ดังตัวอย่างข้อความในคัมภีร์เต๋าเต๋อจิง บทที่ 3 การปกครองของปราชญ์ ดังนี้

“ปราชญ์ย่อมปกครอง

โดยการไม่ปกครอง

ดังนี้ทุกสิ่งทุกอย่าง

ก็จะถูกปกครอง

และดำเนินไปอย่างมีระเบียบ” (พจนานุกรมสันติ, 2556)

นี่คือตัวอย่างที่เข้าข่ายการไม่กระทำ การกำหนดคุณค่าให้กับสิ่งต่างๆ ถือเป็นเรื่องของการกระทำ ซึ่งอาจจะส่งผลต่อการแข่งขันกันเพื่อครอบครองสิ่งที่มีค่าเหล่านั้น การกระทำของผู้ปกครองในลักษณะของการออกคำสั่ง การกำหนดคุณค่าหรือมาตรฐานต่างๆ การเชิดชูเกียรติ การส่งเสริมความรู้ (ทางโลก) การทำสงคราม ล้วนมีผลกระทบต่อผู้ใต้ปกครอง รวมถึงอาจเป็นเงื่อนไขที่นำอันตรายมาสู่ผู้ปกครองเอง ดังนั้น การหยุดการกระทำของผู้ปกครอง ย่อมเป็นการหยุดการกระทำอื่นๆ ที่ไม่สมควรของผู้ใต้ปกครองไปด้วย การลดละการกระทำ จะช่วยให้สังคมกลับคืนสู่สภาวะเรียบง่ายตามธรรมชาติดั้งเดิมได้

ธรรมชาติไม่พูด ไม่ออกคำสั่ง แต่ธรรมชาติคือที่มาและเครื่องหล่อเลี้ยงชีวิตของสรรพสิ่ง มีแต่อหังการของมนุษย์ที่คิดฝันไปว่าจะควบคุมจัดการธรรมชาติได้ดังใจปรารถนาของตน มนุษย์ถือว่าตนคือ “ผู้กระทำ” (subject who acts) ในขณะที่โลกเป็นวัตถุสสารที่รองรับการกระทำของมนุษย์อย่างเชื่องๆ แต่ธรรมชาติในคัมภีร์เต๋าเต๋อจิง มิใช่เป็นเพียง “วัตถุสสาร”

แต่ธรรมชาติคือเครื่องคำนวณชีวิต และมีกฎเกณฑ์อันลึกล้ำที่มนุษย์เข้าใจได้และพึงนำมาปฏิบัติในชีวิต กฎเกณฑ์นั้นคือ การไม่กระทำ (อู่เหว่ย) (สุวรรณา สถาอานันท์, 2548) อาจกล่าวได้ว่า แนวคิดเรื่องการไม่กระทำในระดับรัฐนี้เองนำไปสู่การเข้าใจอำนาจในความหมายใหม่ ซึ่งมองอำนาจเป็นพลังเกื้อหนุนส่งเสริม เป็นพลังอ่อนและทรงชีวิต มิใช่อำนาจตามความเข้าใจทั่วไป ซึ่งมักจะมองอำนาจเพียงในแง่พลังยึดครอง ควบคุม บังคับ ลงโทษ กำหนดเกณฑ์ต่างๆ อันนับได้ว่าเป็นพลังแข็ง (สุวรรณา สถาอานันท์, 2548)

การไม่กระทำ ในคัมภีร์เต๋าเต๋อจิงเป็นกฎเกณฑ์แห่งธรรมชาติ ซึ่งดำรงไว้ซึ่งภาวะสมดุลของทั้งหมด ผู้ปกครองก็พึงเห็นความสำคัญจำเป็นของการไม่กระทำ ในฐานะนโยบายรัฐ อันจะนำสันติมาสู่สังคมและไม่นำอันตรายมาสู่ผู้ปกครองด้วย แนวคิดการไม่กระทำ ช่วยให้เข้าใจ อำนาจเชิงอ่อน ซึ่งเอื้อต่อชีวิตมากกว่า อำนาจเชิงแข็ง ซึ่งมักนำมาซึ่งอันตรายและความล่มสลายของชีวิต (สุวรรณา สถาอานันท์, 2548) ซึ่งพิจารณาในรายละเอียดในแต่ละประเด็น ดังนี้

1. อำนาจของผู้ปกครอง ในคัมภีร์เต๋าเต๋อจิงมีการกล่าวถึงลักษณะของผู้ปกครองที่ดีและลักษณะของการใช้อำนาจของผู้ปกครองเอาไว้ดังนี้

“ผู้ปกครองที่ดีที่สุดนั้น ราษฎรเพียงแต่รู้ว่ามิใช่เขาอยู่

ที่ครองลงมา ราษฎรรักและยกย่อง

ที่ครองลงมา ราษฎรกลัวเกรง

ครองลงมาเป็นอันสุดท้าย ราษฎรชิงชัง

เมื่อนักปกครองขาดศรัทธาในเต๋า” (พจนา จันทรสันติ, 2556)

จะเห็นได้ว่าผู้ปกครองที่ดีที่สุดนั้นราษฎรเพียงแต่รู้ว่ามิใช่ผู้ปกครองอยู่ ตรงจุดนี้อาจมีนัยว่าผู้คนในสังคมนั้นประพฤติปฏิบัติดีอยู่แล้ว มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย มีความสุขสบายตามธรรมชาติอยู่แล้ว ผู้ปกครองจึงไม่ต้องใช้อำนาจในการบังคับ ราษฎรเหล่านั้นก็ตั้งงามด้วยตนเอง ส่วนผู้ปกครองที่ครองลงมาคือราษฎรรักและยกย่อง กลัวเกรง ชิงชัง สิ่งเหล่านี้เป็นลักษณะความสัมพันธ์ในเชิงความรู้สึก ซึ่งอาจแปรเปลี่ยนไปสู่ภาวะตรงกันข้ามได้ จากความรู้สึกในด้านบวกก็อาจเปลี่ยนเป็นด้านลบได้ ดังนั้นความสัมพันธ์ที่มีลักษณะเพียงแต่ดำรงอยู่ ที่ราษฎรเพียงแต่รู้ว่ามิใช่ผู้ปกครองอยู่นั้น เมื่อราษฎรอยู่เย็นเป็นสุขดีหรือประสบทุกข์ภัยต่างๆ พวกเขาจะเข้าใจว่าเป็นเพราะตนเอง จึงไม่มีสาเหตุใดที่จะต้องกล่าวโทษผู้ปกครอง

ผู้ปกครองที่ดีไม่ควรเข้าไปก้าวก่ายหรือยุ่งเกี่ยวกับชีวิตของราษฎรมากเกินไป เพราะการกระทำเช่นนั้นถือเป็นการใช้อำนาจในเชิงแข็ง ซึ่งมีลักษณะของการบังคับให้เป็นไปตามความต้องการ ซึ่งอาจก่อให้เกิดการต่อต้านได้

“เมื่อราษฎรอดอยากยากแค้น

เพราะผู้ปกครองเก็บภาษีมากเกินไป

ราษฎรที่หัวโหมดย่อมไม่อาจปกครองได้

นี่เกิดจากผู้ปกครองเข้าไปยุ่งเกี่ยวมากเกินไป” (พจนานุกรม, 2556)

จะเห็นได้ชัดว่า ผู้ปกครองที่ดีควรปกครองบ้านเมืองด้วยความเรียบง่าย ยึดกฎเกณฑ์แห่งเต๋าเป็นที่ตั้ง โดยไม่กระทำการใดๆ ที่จะเป็นการเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับราษฎรมากจนเกินไป ผู้ปกครองที่สามารถรักษากฎเกณฑ์แห่งเต๋าเอาไว้ได้ จึงจะถือว่าเป็นผู้ปกครองที่ดี แต่หากละทิ้งหนทางแห่งเต๋านี้ แล้วทำการประพฤติปฏิบัติไปในทิศทางตรงกันข้าม ก็อาจจะนำมาซึ่งความเสื่อมสลายของตัวผู้ปกครองเอง ผู้ปกครองประเทศที่ดี จะต้องไม่หลงอำนาจ อย่าทำตัวเป็นนายประชาชน อย่าถือยศถือศักดิ์ แต่ควรทำตัวให้เข้ากับประชาชน รับผิดชอบต่อประชาชน คอยตามประชาชนแล้วผลจะทำให้เขาได้เป็นผู้นำประชาชน ทั้งสามารถอยู่ในตำแหน่งได้นานด้วย (พิน ดอกบัว, 2549)

ในคัมภีร์เต๋าเต๋อจิง มีอยู่หลายจุดที่ปรากฏข้อความในลักษณะที่กล่าวเปรียบเทียบว่า ผู้ปกครองนั้นพึงปฏิบัติตนเช่นนักปราชญ์ เพราะปราชญ์นั้นอยู่ในโลกอย่างสงบกลมกลืน สอดคล้องกับเต๋า มีใจกรุณาและดีงาม มีความหวังที่จะเปลี่ยนแปลงให้คนในสังคมเป็นคนดี หากผู้ปกครองสามารถปฏิบัติตนได้อย่างนักปราชญ์ จึงเชื่อว่าจะสามารถปกครองและดูแลประชาชนได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ นักปราชญ์ยังเป็นผู้ที่แสดงออกด้วยความเรียบง่าย ถ่อมตน จึงจะสามารถเป็นผู้ปกครองที่ยิ่งใหญ่ได้ ดังข้อความในบทที่ 28 แสดงออกด้วยความง่าย ดังนี้

“เมื่อปราชญ์รับอาสาเข้าปฏิบัติภารกิจ

ท่านก็จะเป็นคนเอกในหมู่เสนาบดี

มหาเสนาบดีผู้ยิ่งใหญ่จะไม่มีวันถูกโค่นล้ม” (พจนานุกรม, 2556)

2. อำนาจของผู้ได้ปกครอง ในคัมภีร์เต๋าเต๋อจิงมีการกล่าวถึงลักษณะของการใช้อำนาจของผู้ได้ปกครองหรือราษฎรเอาไว้ ซึ่งอำนาจทางการปกครองที่แท้จริงนั้นอาจอยู่ที่ราษฎร เพราะเมื่อใดก็ตามที่ผู้ปกครองเข้าไปก้าวก่ายจนส่งผลกระทบต่อดำรงชีวิตของราษฎร ผู้ปกครองย่อมไม่สามารถจะใช้อำนาจในการบังคับหรือควบคุมราษฎรได้อีกต่อไป ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ ราษฎรจึงสามารถที่จะยึดอำนาจกลับคืนมาได้ การที่ราษฎรจะยึดเอาอำนาจกลับคืนมาจากผู้ปกครองนั้น สามารถทำได้ เมื่อเห็นว่าตนเองนั้นไม่ได้รับการปฏิบัติจากผู้ปกครองอย่างถูกต้องเหมาะสม ดังคำกล่าวที่ว่า

“เมื่อประชากรราษฎรไม่เกรงกลัวการข่มเหงด้วยกำลังอำนาจ

อำนาจอันยิ่งใหญ่ก็ตกอยู่กับพวกเขาแล้ว

อย่าได้เหยียดหยามชีวิตความเป็นอยู่ของไพร่ฟ้า

อย่าได้รังเกียจเผ่าพันธุ์เชื้อสายของไพร่ฟ้า

ด้วยท่านมิได้เกลียดชังเขา

ท่านก็จะไม่ถูกเกลียดชังด้วย...” (พจนา จันทรสันติ, 2556)

จะเห็นได้ว่าอำนาจที่แท้จริงนั้นอยู่ที่ราษฎร เนื่องจากผู้ปกครองจะต้องอาศัยราษฎรเป็นแรงสนับสนุนในการขับเคลื่อนทางสังคม และการที่ผู้ปกครองจะสามารถดำรงตำแหน่งได้ยาวนานเพียงใด ขึ้นอยู่กับการกระทำที่ไม่เข้าไปแก้ก่ายราษฎรจนเกินไป เมื่อใดก็ตามที่ผู้ปกครองกระทำในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง ไม่เหมาะสม ราษฎรย่อมมีสิทธิในการเรียกร้องและล้มล้างผู้ปกครองได้

3. ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคม ในคัมภีร์เต๋าเต๋อจิง นอกจากจะมีการกล่าวถึงอำนาจหน้าที่ของผู้ปกครองกับผู้ใต้ปกครองหรือราษฎรเอาไว้แล้ว ยังมีการกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมซึ่งก็คือความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติทั้งหก โดยมีความสัมพันธ์ระหว่างคู่บิดากับบุตร คู่พี่กับน้อง และคู่สามีกับภรรยา ดังข้อความนี้

“เมื่อสัจธรรมแห่งเต๋าเสื่อมโทรมลง

ความถูกต้องและความดีงามก็เกิดขึ้น

เมื่อความรอบรู้และความเฉลียวฉลาดเกิดขึ้น

ความหน้าไหว้หลังหลอกก็ติดตามมา

เมื่อความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติทั้งหก

ไม่เป็นไปโดยปรกติสุข

ก็เกิด “บิดาใจดี” และ “บุตรกตัญญู”

เมื่อประเทศชาติตกอยู่ในภาวะยุ่งเหยิง

คุณค่าของขุนนางผู้รักดีก็เกิดขึ้น” (พจนา จันทรสันติ, 2556)

จะเห็นได้ว่าเมื่อใดก็ตามที่สัจธรรมแห่งเต๋าเสื่อมโทรมลง การกำหนดคุณค่าของสิ่งต่างๆ เช่น ความถูกต้อง ดีชั่วก็จะอุบัติขึ้น เมื่อความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติอยู่ในภาวะไม่ปรกติ ผู้รู้ทั้งหลายต่างก็พร่ำสอนในเรื่องความกตัญญูของบุตร ความซื่อสัตย์ของสามี การกล่าวเช่นนั้นมิได้เป็นการไม่เห็นด้วยหรือปฏิเสธแนวคิดทางจริยธรรม เพียงแต่มีความเชื่อมั่นในสภาวะธรรมชาติดั้งเดิมของมนุษย์มากกว่าการสร้างกลไกทางวัฒนธรรม หากมนุษย์สามารถรักษาสัจธรรมแห่งเต๋าเอาไว้ได้ การให้คุณค่าแก่สิ่งทั้งหลายก็ไม่มี ความจำเป็น อย่างเช่น ที่ใดไม่มีผู้ทิ้งขยะ ก็ไม่มีความจำเป็นต้องติดป้ายประกาศ “ห้ามทิ้งขยะ” เมื่อสภาวะธรรมชาติดังที่อยู่ ก็ไม่จำเป็นต้องเรียกร้องให้มีการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม (สุวรรณา สถาอานันท์, 2548)

4. วิเคราะห์การใช้อำนาจในการปกครอง การปกครองรัฐนั้นเป็นการใช้อำนาจเพื่อปกครองดังนี้

4.1 การใช้อำนาจกับการเมืองการปกครอง การปกครองของรัฐโดยทั่วไป รัฐมีหน้าที่สร้างกฎเกณฑ์ต่างๆ ขึ้นเพื่อจัดสรรผลประโยชน์ของผู้คนในรัฐนั้น รัฐเป็นผู้กำหนดว่าสิ่งใดคือความถูกต้อง ความยุติธรรม รวมถึงการจัดระบบการศึกษา แต่ในทัศนะของปรัชญาเต๋า บทบาทของรัฐมิใช่เป็นการกำหนดกฎเกณฑ์ต่างๆ มากมาย แต่มีหน้าที่ละกฎเกณฑ์หลายประการที่รัฐสร้างขึ้นมาใช้ปฏิบัติกับประชาชน (สุวรรณ สภาอานันท์, 2548) ในคัมภีร์เต๋า เต๋อจิง บทที่ 38 เมื่อเต๋าสู่สูญหายไป มีใจความที่มุ่งเน้นให้มนุษย์ไม่ยึดติดประเพณี รวมถึงกฎเกณฑ์ทางสังคม เพราะถือว่าสิ่งเหล่านี้เป็นเพียงภาพลวงของเต๋าและถือเป็นจุดเริ่มต้นของความวุ่นวายและความมั่งงาย คนที่ทำได้เพียงเพราะกลัวกฎเกณฑ์หรือถูกบังคับจากกฎเกณฑ์ย่อมมีอาจเข้าถึงความดีที่แท้จริง เพราะคนเหล่านั้น พร้อมทั้งจะทำความชั่วได้อีก หากไม่มีกฎเกณฑ์มาควบคุม แต่สำหรับคนที่ทำความดีเพื่อความดี บุคคลเหล่านี้ก็จะทำดีตลอดไป ดังข้อความนี้

“...ดังนั้นเมื่อเต๋าสู่สูญไป คุณธรรมก็เข้ามาแทนที่ เมื่อคุณธรรมสูญหายไป ความเมตตา ก็เข้ามาแทนที่ เมื่อความเมตตาสูญหายไป ความยุติธรรมก็เข้ามาแทนที่ เมื่อความยุติธรรมสูญหายไป ประเพณีก็เข้ามาแทนที่ ประเพณีนั้นคือความภักดีและความสัตย์ซื่อ ที่มีอยู่เพียงน้อยนิดในดวงใจ และเป็นจุดเริ่มต้นของความวุ่นวาย ความหยิ่งรู้อย่างกระต่อนกระแต่น เป็นเพียงภาพลวงของเต๋า และเป็นจุดเริ่มต้นของความมั่งงาย” (พจนานันทรสันติ, 2556)

จากข้อความนี้ จะเห็นได้ชัดว่า สังคมที่ดีจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อคนในสังคมดำเนินชีวิตโดยยึดถือเต๋าเป็นหลัก หากเต๋าสู่สูญหายไปจากสังคม สิ่ง que เข้ามาแทนที่คือคุณธรรม หากคุณธรรมหายไป สิ่งที่มาแทนที่คือความเมตตา หากความเมตตาสูญหายไป สิ่งที่มาแทนที่คือความยุติธรรม และหากความยุติธรรมหายไป จะมีประเพณีเข้ามาแทน หากคนในสังคมยึดถือประเพณีมากเกินไป สังคมนั้นจะเกิดความวุ่นวายและเกิดความมั่งงาย การกล่าวเช่นนี้แสดงให้เห็นถึงการจัดลำดับความสำคัญของหลักในการดำเนินชีวิตร่วมกันของคนในสังคมหรือเป็นบรรทัดฐานของสังคม

4.2 การใช้อำนาจกับการรักษาอาณาเขตดินแดน ในทัศนะของปรัชญาเต๋า การทำสงครามเป็นสิ่งที่ไม่ควรเกิดขึ้น เพราะถือว่าเป็นความรุนแรงที่ขัดกับเต๋า และผลที่จะเกิดขึ้นหลังจากการทำสงครามนั้น ถือเป็นความจำเป็นอันน่าโศกเศร้า เป็นช่วงเวลาแห่งความขาดแคลน ความยากแค้นและความอดอยาก ดังที่ปรากฏในบทที่ 30 สงคราม ดังนี้

“ผู้ที่รู้เต๋าและประสงค์จะมาช่วยเหลือกิจการบ้านเมือง จะต้องคัดค้านการพิชิตด้วยกำลังทหาร” (พจนานันทรสันติ, 2556)

การทำสงครามนั้นถือเป็นสิ่งที่ขัดกับเต๋า อาวุธถือเป็นสิ่งชั่วร้าย การรบเป็นพิธีของงานศพ เพราะถึงแม้จะได้รับชัยชนะ แต่ก็ต้องแลกมาด้วยความสูญเสีย ดังที่ปรากฏในบทที่ 31 ชัยชนะอันน่าโศกเศร้า ดังนี้

“ศัตรารุณนั้นถึงแม้จะมีลวดลายสวยงาม
แต่ก็นับว่าเป็นสิ่งชั่วร้ายที่สุด

ผู้คนต่างเกลียดชังมัน

ดังนั้นผู้มีศาสนธรรมย่อมหลีกเลี่ยงการใช้อาวุธ” (พจนา จันทรสันติ, 2556)

ข้อความข้างต้นนี้ นอกจากจะมีการกล่าวถึงชัยชนะที่มาพร้อมกับความสูญเสียแล้ว ซึ่งถือเป็นสิ่งที่ผู้ปกครองควรหลีกเลี่ยง ยังมีการกล่าวถึงความเชื่อในเรื่องของทิศทางหรือการจัดวางตำแหน่ง ซึ่งเชื่อว่าด้านซ้ายนั้นเป็นด้านสวัสดิมงคล ส่วนด้านขวานั้นถือว่าเป็นด้านอัปมงคล

4.3 การใช้อำนาจกับการจัดการศึกษา การศึกษาควรเป็นไปในทิศทางที่สอดคล้องกับเต๋า ทั้งผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครอง มีความจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้และประพฤติปฏิบัติตามวิถีแห่งเต๋า เพื่อความเจริญรุ่งเรืองของประเทศชาติ ดังข้อความเหล่านี้

“ผู้ที่พยายามปกครองประเทศด้วยความรอบรู้

มีแต่จะนำความหายนะมาสู่

ผู้ที่ไม่พยายามปกครองประเทศด้วยความรอบรู้

มีแต่จะนำความเจริญรุ่งเรืองมาสู่” (พจนา จันทรสันติ, 2556)

จะเห็นได้ว่าการประพฤติปฏิบัติตามวิถีแห่งเต๋าถือเป็นหนทางที่จะทำให้ผู้ปกครองได้เป็นผู้ปกครองที่ยิ่งใหญ่อย่างแท้จริง ส่วนผู้ใต้ปกครองหรือราษฎรก็สามารถดำรงชีวิตได้อย่างสงบสุข หากผู้ปกครองยึดถือเอาตนเป็นผู้รู้และทำการปกครองประเทศโดยความรู้ฝ่ายโลก ซึ่งเป็นความรู้ในแบบมนุษย์ที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลาจะก่อให้เกิดปัญหาตามมา ผู้ปกครองจึงไม่ควรยึดถือความรู้ในลักษณะนี้ เพราะจะนำความเสียหายมาสู่ประเทศและตนเอง นอกจากนี้ ความฉลาดของผู้คนถือเป็นปัญหาใหญ่ของสังคม เพราะคนที่ยังเข้าไม่ถึงเต๋าก็จะใช้ความรู้ความฉลาดของตนไปในทิศทางตรงกันข้ามกับเต๋า อาจเป็นไปเพื่อการหาผลประโยชน์ให้ตนหรือพวกพ้อง การเบียดเบียนเอารัดเอาเปรียบกัน ดังนั้น สิ่งที่ผู้ปกครองควรสนับสนุนให้เกิดขึ้น คือ ความรู้ฝ่ายเต๋า มิใช่ความรู้ฝ่ายโลก

“ผู้ศึกษาความรู้ฝ่ายโลก

ก็จะได้เพิ่มพูนขึ้นทุกวัน

ผู้ศึกษาความรู้ฝ่ายเต๋า

ก็จะสูญหายลดน้อยลงทุกวัน

ลดหายไป ลดหายไป

จนถึงภาวะแห่งการไม่กระทำ” (พจนานุกรมสันติ, 2556)

ในประเด็นเรื่องการศึกษา ถ้าปฏิบัติตามแนวคิดของปรัชญาเต๋าที่ปรากฏในคัมภีร์เต๋าเต๋อจิงของเหลาจื๊อ การศึกษาเล่าเรียนหรือความรู้ทางโลกก็มีใช้สิ่งจำเป็น สถานศึกษาต่างๆ มากมายคงต้องปิดตัวลง เนื่องจากการเรียนเช่นนั้นอาจนำไปสู่การแข่งขันและเบียดเบียนซึ่งกันและกันของคนในสังคม ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว ผู้ที่ใช้ความรู้ไปในทางช่วยเหลือผู้อื่นก็มี ซึ่งความรู้ทางโลกนั้นเป็นสิ่งที่สำคัญในการเกิดขึ้นของอารยธรรมต่างๆ รวมถึงความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ซึ่งเป็นผลมาจากการสะสมความรู้จากคนในอดีตและพัฒนาต่อมาเรื่อยๆ จนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ หากมนุษย์อยู่ตามธรรมชาติและไม่ศึกษาเล่าเรียนอย่างที่เหลาจื๊อต้องการ ก็ไม่มีหลักประกันอะไรที่จะสามารถบอกได้ว่ามนุษย์ผู้นั้นจะเข้าถึงเต๋า เพราะเต๋าเป็นเรื่องของนามธรรม ยากที่จะพิสูจน์

บทสรุป

เต๋านั้นฐานะที่เป็นต้นกำเนิดของทุกสรรพสิ่ง เต๋าก็เป็นความจริงสูงสุด กฎเกณฑ์แห่งเต๋าก็เป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่และมีอำนาจอย่างแท้จริง ปรากฏตามแนวคิดเรื่องหยินและหยางที่ชี้ไปที่จักรวาลนี้มีแต่สิ่งที่มีความหมายเป็นกลาง ไม่มีอะไรดี ไม่มีอะไรชั่ว และจากแนวคิดเรื่องหยินและหยาง ได้ปรากฏเป็นธรรมชาติของอำนาจกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ พลังอำนาจแห่งเต๋า อยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ แบ่งได้ ๒ ลักษณะคือ (๑) แปรเปลี่ยนในลักษณะเคลื่อนไหวเป็นวงกลม และ (๒) แปรเปลี่ยนในลักษณะภาวะตรงกันข้าม โดยผสมอยู่ในตัวมนุษย์ก็เช่นกัน เพราะธรรมชาติที่แท้จริงของมนุษย์ ซึ่งถือกำเนิดมาจากเต๋านั้น มีทั้งดีและชั่วติดตัวมาตั้งแต่เกิด

การวิเคราะห์อำนาจกับการปกครองในปรัชญาเต๋า จากคัมภีร์เต๋าเต๋อจิง มีการอธิบายแนวคิดเรื่องการไม่กระทำ (อู่เหว่ย) ซึ่งหมายถึงการกระทำที่เอื้อต่อกระบวนการวิถีแห่งธรรมชาติหรือวิถีแห่งเต๋า และการไม่กระทำสิ่งที่ขัดกับกระบวนการวิธินั้น แนวคิดเรื่องการไม่กระทำนี้นำไปสู่การเข้าใจอำนาจในความหมายใหม่ โดยมองอำนาจว่าเป็นพลังที่เกื้อหนุนส่งเสริม ช่วยให้เข้าใจ อำนาจเชิงอ่อน ซึ่งเอื้อต่อชีวิตมากกว่า มีอำนาจตามความเข้าใจโดยทั่วไป ซึ่งมักจะมองอำนาจในแง่ของพลังในการยึดครอง ควบคุม บังคับ ลงโทษ กำหนดเกณฑ์ต่างๆ ซึ่งถือว่าเป็นอำนาจเชิงแข็ง ซึ่งมักจะนำมาซึ่งอันตรายและความล่มสลายของชีวิต มีการกล่าวถึงผู้ปกครองที่ดีว่าควรประพฤติตนตามแนวทางแห่งปราชญ์ คือจะต้องไม่ไปยุ่งเกี่ยวในชีวิตของราษฎรมากเกินไปจนความจำเป็น จะต้องไม่หลงอำนาจ อย่าทำตัวเป็นนายของราษฎร จะต้องเลิกทำสงครามและใช้ชีวิตอย่างไม่ฟุ้งเฟ้อ สามารถชักนำราษฎรให้กลับไปสู่ความกลมกลืนแห่งเต๋า

นอกจากนี้ หากวิเคราะห์อำนาจทางการปกครองที่แท้จริงแล้ว อำนาจอาจจะอยู่ที่ราษฎรซึ่งเป็นผู้ได้ปกครอง เพราะราษฎรสามารถยึดเอาอำนาจกลับคืนมาจากผู้ปกครองได้ เมื่อเห็นว่าตนเองนั้นไม่ได้รับการปฏิบัติจากผู้ปกครองอย่างเหมาะสม แต่การปกครองมีความสัมพันธ์กันในแงุ่มที่ว่า หากผู้ปกครองหรือรัฐ ยึดแนวทางแห่งเต๋าในการปกครอง ความสันติสุขจะบังเกิดขึ้นภายในสังคมหรือประเทศนั้นๆ

เอกสารอ้างอิง

- พจนา จันทรสันติ. (2544). *วิถีแห่งเต๋า*. พิมพ์ครั้งที่ 15. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย.
- ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ชาญเสน. (2545). *คัมภีร์เต๋าฉบับสมบูรณ์พร้อมอรรถกถา*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศยาม.
- นิพาดา วิริยะวงศ์พานิช. (2559). *แก่นขงจื้อ ความหมายแห่งชีวิตแท้จริงและปัญญาที่ยิ่งใหญ่*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : แสงดาว.
- ปกรณ์ ลิ้มปยุสรณ์. (2553). *คัมภีร์เต๋าของเหลาจื้อ*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สร้างสรรค์บุ๊คส์ จำกัด.
- พิน ดอกบัว. (2549). *ปวงปรัชญาจีน*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศยาม.
- สมภาร พรหมทา. (2546). *พุทธศาสนานิกายเซน : การศึกษาเชิงวิเคราะห์*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวรรณา สถาอานันท์. (2548). *กระแธารปรัชญาจีน: ข้อโต้แย้งเรื่องธรรมชาติ อำนาจ จารีต*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

